

Datum
2023-07-30
Vår referens
Tobias Wagner
Beredskapssamordnare
tobias.wagner@malmo.se

Tjänsteskrivelse

Remiss från Landsbygds- och infrastrukturdepartementet - En säkrare tillgång till vattenreningskemikalier, DS 2023:09 STK-2023-657

Sammanfattning

Malmö stad har av Landsbygds- och infrastrukturdepartementet remitterats utredningen En säkrare tillgång till vattenreningskemikalier (DS 2023:09).

Utredningens uppdrag har varit att bedöma i vilken utsträckning befintlig lagstiftning kan användas för att styra fördelningen av nödvändiga kemikalier för rening av dricksvatten och avlopp. Vid behov ska utredningen analysera och lämna förslag på en författningsreglerad ordning. Denna ordning ska möjliggöra för staten att vid en bristsituation styra fördelningen av vattenreningskemikalier.

Kommunerna är ytterst ansvariga för att säkerställa leveranser av allmänna vattentjänster under fredstida krissituationer, extraordinära händelser, höjd beredskap och krig. I detta ansvar ingår att säkerställa tillgång på nödvändiga kemikalier. Det kan uppstå situationer där brist uppstår och det blir nödvändigt att omfördela kemikalierna.

Även om många kriser kan hanteras på frivillig väg anser utredningen att det finns ett behov av lagstiftning som möjliggör en tvingande omfördelning vid en allvarlig nationell brist på vattenreningskemikalier. De bristande möjligheterna till styrning är mest påtagliga vid vissa fredstida krissituationer som inte omfattas av andra lagar. Utredningen föreslår därför att en ny lag införs och att Livsmedelsverket bör utses till den ansvariga myndigheten för att pröva frågor enligt lagen. Förslaget innebär att det säkerställs att kemikalierna i första hand används till dricksvattenproduktion.

Förslaget innebär inte några nya åligganden eller uppgifter för kommuner och att den kommunala finansieringsprincipen aktualiseras därför inte. Författningsändringarna förväntas träda i kraft 1 juli 2024.

Förslag till beslut

Kommunstyrelsens arbetsutskott föreslår kommunstyrelsen besluta

1. Kommunstyrelsen godkänner förslag till yttrande och skickar yttrandet till Landsbygds- och infrastrukturdepartementet.

Beslutsunderlag

- Remiss från Landsbygds- och infrastrukturdepartementet - En säkrare tillgång till vattenreningskemikalier, DS 2023:09
- En säkrare tillgång till vattenreningskemikalier Ds 2023_9
- G-Tjänsteskrivelse KSAU 230807 Landsbygds- och infrastrukturdepartementet - En säkrare tillgång till vattenreningskemikalier (DS 2023:09)

Beslutsplanering

Kommunstyrelsens arbetsutskott 2023-08-07

Kommunstyrelsen 2023-08-16

Beslutet skickas till

Landsbygds- och infrastrukturdepartementet

Stadskontorets handläggare

Ärendet

Malmö stad har av Landsbygds- och infrastrukturdepartementet remitterats utredningen En säkrare tillgång till vattenreningskemikalier (DS 2023:09).

Utredningen i korthet samt dess bedömningar och förslag

Leveranskedjorna för vattenreningskemikalier och dess råvaror kännetecknas av ett stort importberoende och så kallade ”Just-In-Time-leveranser” utan lagerhållning.

Försörjningskedjorna för vattenreningskemikalier kännetecknas också av komplexa beroenden där olika biprodukter ofta utgör råvaror till annan produktion. Frånvaron av beredskapsperspektiv inom industrin i stort har inneburit att den svenska marknaden inte är självförsörjande på baskemikalier.

Mot bakgrund av pandemin, som tydligt visat på problem med leveranssäkerheten i de globala resursflödena, samt det försämrade omvärldsläget är detta allvarligt. Om vattenverk inte får tillgång till nödvändiga kemikalier i tillräcklig utsträckning kan det påverka mängden dricksvatten som finns tillgänglig och dess kvalitet. I ett värsta scenario riskeras liv och hälsa samt samhällets funktionalitet, samtidigt som de ekonomiska konsekvenserna kan bli mycket omfattande.

Behovet av vattenreningskemikalier

Reningsverk för dricksvatten och avlopp kräver kemikalier av samma typ som används av alla industrier som använder kylvatten eller behöver vatten för sina processer, eller där det uppstår avloppsvatten som behöver renas i egna anläggningar.

Ansvaret för vattentjänster vid normaltillstånd och kris

En kommun har enligt lag en skyldighet att ordna vattentjänster genom en allmän va-anläggning (Se lag (2006:412) om allmänna vattentjänster). Kommunerna är också ytterst ansvariga för att säkerställa leveranser av allmänna vattentjänster under fredstida krissituationer, extraordinära händelser, höjd beredskap och krig. I detta ansvar ingår att säkerställa tillgång på nödvändiga kemikalier.

Nu gällande möjligheter att omfördela

Möjligheterna att styra fördelningen av vattenreningskemikalier på frivillig basis anses goda.

Livsmedelsverket har som en del av arbetet med att hantera bristsituationer avseende kemikalier

till dricksvattenproduktion tagit fram mjuka styrmedel i form av en avsiktsförklaring och en vägledning tillsammans med andra aktörer på området.

Omfördelning av vattenreningskemikalier kan också ske med lagstöd, dock utifrån vissa förutsättningar:

- Enligt lag (2006:544) om kommuners och regioners åtgärder inför och vid extraordinära händelser i fredstid ska kommuner lämna bistånd till varandra i vissa situationer. Omfattningen av hjälpen som då ska lämnas beslutas av behörig länsstyrelse.
- En annan lag som möjliggör omfördelningar av vattenreningskemikalier är förfogandelagen (1978:262). En viktig begränsning av lagens tillämpningsområde är att det inte finns någon möjlighet för regeringen att förordna om förfogandeåtgärder vid någon form av fredstida kris.
- Om en brist på vattenreningskemikalier föranletts av en utomordentlig händelse i finns det vissa möjligheter att i fredstid tillämpa ransoneringslagen (1978:268) för att åstadkomma en omfördelning av vattenreningskemikalier.

Det finns behov av tvingande lagstiftning för omfördelning av vattenreningskemikalier

Utredningen bedömer att mindre allvarliga bristsituationer normalt bör kunna hanteras genom användning av omfördelning via frivilliga överenskommelser mellan berörda aktörer på lämplig nivå. Det är enligt utredningens bedömning positivt att det finns en avsiktsförklaring och en vägledning på plats som också kan användas för att styra fördelningen på frivillig basis. Utredningen anser att Livsmedelsverket bör ges i uppdrag att vidareutveckla den befintliga vägledningen så att denna blir mer heltäckande. Det bör också övervägas om det i vägledningen kan tydliggöras hur prioriteringar ska göras i förhållande till industrins behov.

Även om många kriser kan hanteras på frivillig väg anser utredningen att det finns ett behov av lagstiftning som möjliggör en tvingande omfördelning. Dricksvatten, och i förlängningen därmed även vattenreningskemikalier, är en resurs av central betydelse för liv och hälsa, Sveriges totalförsvaret och samhällets funktionalitet. Vattenreningskemikalier behövs också för att säkerställa avloppshantering som är av stor vikt ur miljö- och hälsosynpunkt. Utredningen anser att fördelningen av en sådan kritisk resurs vid en allvarlig nationell brist måste kunna styras genom vissa gemensamma principer. De bristande möjligheterna till styrning är mest påtagliga vid vissa fredstida krissituationer som inte omfattas av förfogandelagens respektive ransoneringslagens tillämpningsområde. Utredningen föreslår därför att en ny lag införs och att Livsmedelsverket bör utses till den ansvariga myndigheten för att pröva frågor enligt lagen.

Lagen ska kunna göra det möjligt att omfördela kemikalier vid allvarliga brister

Den föreslagna lagen ska endast kunna användas om det uppstår en form av sektorsspecifik krissituation, nämligen en allvarlig brist på vattenreningskemikalier. En allvarlig brist definieras i lagen som en nationell brist på vattenreningskemikalier som innebär en allvarlig störning, eller betydande risk för allvarlig störning, av dricksvattenförsörjning, avloppshantering eller annan samhällsfunktion som är nödvändig för samhällets grundläggande behov, värden eller säkerhet.

När en allvarlig brist uppstår ska en av regeringen utsedd myndighet kunna besluta om omfördelningar av sådana kemikalier i enskilda fall. Det första steget i en sådan omfördelning är att myndigheten förelägger en aktör att avstå äganderätten till vissa kemikalier. Sådana

förelägganden enligt lagen ska kunna kombineras med vite. Utredningen bedömer inte att det finns ett behov av bestämmelser om handräckning från Polismyndigheten då aktörerna i fråga bedöms vara professionella. Uppstår ett behov kan dessa bestämmelser utredas och införas i ett senare skede.

Det andra steget i omfördelningen är att myndigheten beslutar vem som ska tilldelas kemikalierna. På detta sätt uppnås en omfördelning av kemikalier från exempelvis en kommun eller ett enskilt företag till en högre prioriterad verksamhet. Förslaget är vidare utformat så att omfördelningar i första hand ska ske inom den offentliga sektorn, men att det även ska vara möjligt med omfördelning från den privata sektorn.

Myndigheten ska vid beslut om tilldelning av kemikalier följa en allmän prioriteringsordning som regeringen eller den myndighet som regeringen bestämt har utformat på förhand och fastslagit genom föreskrifter. Av prioriteringsordningen ska det framgå vilken prioritet olika kategorier av verksamheter har. På detta sätt blir det tydligt att prioriteringen sker på ett sätt som innebär att den mest samhällsviktiga verksamheten prioriteras.

Den som avstår kemikalier enligt lagen ska få ersättning från staten motsvarande kemikaliernas marknadsvärde med tillägg för den skada som föreläggandet om avståendet i övrigt orsakat ägaren av kemikalierna.

Lagförslaget föreslås träda i kraft den 1 juli 2024.

Konsekvenser av förslaget

Utredningens förslag är förenligt med bestämmelserna om egendomsskydd i regeringsformen och Europakonventionen. Lagen innebär en inskränkning av den kommunala självstyrelsen. Inskränkningen får dock ses som proportionerlig. Förslaget innebär inte några nya åligganden eller uppgifter för kommuner och den kommunala finansieringsprincipen aktualiseras därför inte.

Stadskontorets bedömning

Utredningens förslag till en ny lag bedöms som behövlig då det tillser att välavvägda nationella prioriteringar kan göras vid en nationell bristsituation av vattenreningskemikalier. Dock kan lagstiftningen anses mer heltäckande om handräckningsbestämmelser införs redan nu. Regleringen kommer sannolikt användas mycket sällan och då i lägen där det är av vikt att regleringen fungerar fullt ut.

Ansvariga

Per-Erik Ebbeståhl Avdelningschef

Magdalena Bondeson Sektionschef

Andreas Norbrant Stadsdirektör